

Bodemdaling Binnenstad Gouda

Een groeinarratief waaruit geleidelijk een strategie emergeert rond de problemen die ontstaan rond de zakkende binnenstad

20-4-2015
Werkplaats Gouda
Govert Geldof e.a.

Bodemdaling Binnenstad Gouda

Een groeinarratief waaruit geleidelijk een strategie emergeert rond de problemen die ontstaan rond de zakkende binnenstad

Versie 3

INHOUD

VOORWOORD	4
<u>1</u> DE UITDAGING	5
1.1 DE OPDRACHT	5
1.2 WAT IS HET PROBLEEM?	6
1.3 DE WERKWIJZE VAN EEN WERKPLAATS	8
1.4 OPBOUW NARRATIEF	10
<u>2</u> VERDIEPING VAN DE PROBLEMATIEK	11
2.1 VERSCHILLENDE FUNDERINGEN	11
2.2 ZAKKENDE WONINGEN	11
2.3 DROOGSTAND HOUTEN PALEN	12
2.4 GRONDWATER	13
2.5 WATEROVERLAST: BUI 28 JULI 2014	13
2.6 RIOLERING EN LAAGGELEGEN PANDEN	14
2.7 OPPERVLAKTEWATER EN WATERPEIL	15
2.8 WEGONDERHOUD, BLOEMBAKKEN EN VERKEER	15
2.9 GEBRUIK EN DE BEWONERS	16
<u>3</u> STRATEGISCHE BOUWSTENEN	19
3.1 ADAPTIEVE STRATEGIE	19
3.2 WERK LANGS PARALLELLE SPOREN	20
3.3 STEL LEEFBAARHEID CENTRAAL	21
3.4 HANTEER HET LOMBARDIJE MODEL	24
3.5 BENOEM DE DERDE ACTOR	26
3.6 NEEM PEILBESLUIT ALS KAPSTOK	27
<u>4</u> PARALLELLE SPOREN	29
4.1 VERDUURZAMEN HOUTEN PALEN	29

4.2	OPHOGEN STRATEN	30
4.3	OPVIJZELEN VAN PANDEN	31
4.4	LAAT PEILEN ZAKKEN	32
4.5	VERWIJDER (PANDEN MET) PALEN	32
4.6	INNOVATIEVE REGENWATERAFVOER	33
4.7	NIEUWE SANITATIE	34
5	CONDITIES VOOR IMPLEMENTATIE	37
5.1	NIET EENVOUDIG	37
5.2	GETALLEN EN FEITEN	38
5.3	DIALOOG MET BEWONERS TURFMARKT	38
5.4	ALS OVERHEDEN OOK ZELF INVESTEREN	40
5.5	AANDACHT VOOR MONUMENTENZORG	40

Voorwoord

Dit is een narratief¹. Dat wil zeggen dat de meeste tekst gevormd wordt door letterlijke uitspraken van mensen die in het proces betrokken zijn. Het gaat om de Werkplaats² over de bodemdaling in de binnenstad van Gouda. Tijdens de Werkplaatsessies zijn de gesprekken opgenomen met een mp3 recorder. Een selectie van wat betrokkenen hebben gezegd is letterlijk uitgeschreven en geordend. Elke sessie worden nieuwe uitspraken toegevoegd en worden ook uitspraken geschrapt. De volgorde waarin de teksten worden gepresenteerd verandert ook regelmatig. Zo ontstaat er een *gezamenlijk verhaal*, opgebouwd uit de verhalen van de deelnemers. Dit gezamenlijke verhaal reflecteert de adaptieve strategie voor de komende decennia voor het omgaan met bodemdaling. Door de teksten niet glad te schaven maar in de oorspronkelijke vorm te presenteren wordt de complexiteit van het landschap zichtbaar en wordt duidelijk wat het belang is van ervaringskennis voor het hanteren van deze complexiteit. Het narratief functioneert in belangrijke mate als geheugen van het proces. Niet alleen hoofdlijnen zijn belangrijk, maar ook de details.

Deelnemers aan Werkplaatsessies (WP1 t/m WP3)

Naam	Deskundigheid
Yvonne van Asseldonk	Gebiedsbeheerder van de binnenstad, gemeente Gouda
Leen Brak	Deskundige constructies
Robert van Cleef	Penvoerder coalitie “stevige stad op slappe bodem”
Henkjan Faber	Procesleider Hoogheemraadschap van Rijnland (vanaf WP3)
Arianne Fijan	Beleidsmedewerkers gemeente Gouda, Afdeling Ruimtelijk Beleid en Advies
Govert Geldof	Deskundige op het gebied van complexe processen
Jan Willem van Kempen	Peilbeheerder bij Hoogheemraadschap van Rijnland
Dolf Kern	Manager bij Hoogheemraadschap van Rijnland (tot WP3)
Frank Lenssinck	Werkzaam bij veenweide innovatiecentrum (alleen WP2)
Anton van der Linde	Gebiedsbeheerder en manager, gemeente Gouda
Hilde Niezen	Wethouder Gouda
Jeroen Ponte	Deskundige stedelijk grondwater, Waternet Amsterdam (vanaf WP3)
Guus Snaterse	Student aan universiteit van Utrecht en inwoner van Gouda
Hans Suijs	Voorzitter van het Watergilde (vanaf WP2)
Hans de Wit	Deskundige funderingen

¹ Narratief betekent: verhalend.

² Toelichting van dit begrip in paragraaf 1.3.

1 De uitdaging

Op zaterdag 7 februari 2015 is de Werkplaats Gouda van start gegaan met een wandeling door de binnenstad. Een dertigtal mensen verzamelde zich in de Agnietenkapel. Daarna zijn ze door gaan wandelen door de binnenstad waarbij verhalen werden verteld op markante plekken. Deze zijn er vele. Gouda heeft een binnenstad met een rijke cultuurhistorie. De uitdaging is om deze duurzaam te behouden. Dat vraagt wel om actief handelen, want de binnenstad zakt. De wandeling was de aftrap van Werkplaats Binnenstad Gouda.

1.1 De opdracht

OP basis van de wandeling is een opdracht voor de Werkplaats geformuleerd. Als inleidende tekst staat: “De oude binnenstad van Gouda blijft jaarlijks zakken door de inklinkende zachte veenbodem. Omdat de meeste historische woningen en gebouwen uit de 16de tot de 20ste eeuw niet gefundeerd zijn en dus meezakken, is het waterpeil in de afgelopen eeuwen al een halve meter verlaagd. Het verder verlagen geeft risico’s voor schade aan panden die wel gefundeerd zijn.”

Figuur 1.1. De Turfmarkt 7 februari 2015 (Foto: Henkjan Faber)

“Theoretisch kunnen we wachten met het nemen van maatregelen. Het echte acute probleem manifesteert zich mogelijk pas over enkele decennia. Echter, is het dan niet te laat? En laten we dan geen kansen liggen?”

Opdracht

Voor de Werkplaats functioneren wethouder D.A. Bergman en hoogheemraad T.C.M. de Roos-van Rooden als opdrachtgever. Zij hebben de volgende opdracht meegegeven:

“Wij vragen aan de leden van de Werkplaats met een gezamenlijke adaptieve strategie te komen voor het komende decennium. Welke acties moeten we ondernemen om problemen op termijn te voorkomen en kansen te benutten?”

De volgende uitgangpunten worden gehanteerd:

- Over 200 jaar bestaat Gouda nog steeds en is bloeiender dan ooit;
- De strategie moet worden geprojecteerd op de Turfmarkt (zie foto). Dit is het zogenaamde holografische punt (klein, lokaal en concreet). Hier is het waterpeil slechts een paar centimeter lager dan het wegpeil. Er spelen ook problemen met leidingen, regenwaterafvoer, etc.
- De adaptieve strategie moet niet alleen van de overheden zijn, maar vooral ook van bewoners, ondernemers, verenigingen, etc. Hun (ervarings)kennis moet zo goed mogelijk worden meegenomen.
- Parallel aan de Werkplaats wordt er onderzoek uitgevoerd door studenten van de Radboud Universiteit en de TU Delft. De resultaten hiervan moeten waar mogelijk worden meegenomen in de strategie.
- Wereldwijd zijn steden gevestigd in zettingsgevoelige delta's. Dit is een belangrijk gegeven, want kennis die door en voor Gouda wordt ontwikkeld kan wellicht ook elders worden benut.

Figuur 1.2. Veen, ook wel aangeduid als ‘dik water’.

1.2 Wat is het probleem?

Tijdens de eerste Werkplaatsessie is er gesproken over de het probleem. Wat is nu eigenlijk het probleem? Wie langs de Turfmarkt loopt ziet dat het verschil tussen weg en waterpeil slechts enkele centimeters bedraagt. Echter, het aantal mensen dat echte problemen ervaart is beperkt. Het gaat vooral om de mensen waarbij water in de woningen stroomt bij hevige regen water. Bodemdaling is een langzaam proces. Sluipenderwijs ontstaan problemen.

Hans W: “Als iemand het ondervindt als een probleem, dan is het een probleem.”

Arianne: “Als wij de enigen zijn die het ervaren als een probleem, moeten wij daar lessen uit halen.”

Anton: “We hebben het over iets dat tussen nu en vijftig jaar een probleem is.”

Jan Willem: "Het probleem is er nu toch al? Als je tijdens de wandeling keek naar de plankjes voor de deuren."

Leen: "Waar tekent het probleem zich af? Voornamelijk daar waar je niet op palen hebt gefundeerd. In de gebieden waar wel palen zijn heb je het onder controle."

Hans W: "In gebieden met huizen op palen kun je eenvoudiger funderingsherstel toepassen. Als het niet op palen staat, is het niet zo eenvoudig hoor."

Leen: "Als er niks op palen staat, dan wil je toch het water op peil houden en de panden zakken weg. Dan heb je wel een probleem."

Figuur 1.3. Wandeling door binnenstad Gouda, 7 februari (foto: Henkjan Faber)

Dolf: "Dan zou je het peil mee kunnen laten zakken, wat we in veel gebieden al eeuwenlang en decennialang doen."

Leen: "De funderingen zijn niet slecht. Het zijn gewoon goede funderingen. Maar je hebt een probleem met water. Die panden staan er honderd jaar, dus de funderingen zijn prima. Daar is niets mee aan de hand. Het enige is: op termijn gaat de één de andere ontmoeten."

Hans S: "Wat betreft de sense of urgency: als je niet voelt dat het fout loopt, ga je zeggen van: het loopt nog steeds goed. Dat is ongeveer het zelfde als van een flat afspringen en bij de eerste etage roepen van: het gaat tot nu toe nog steeds goed."

Hans S: "Het probleem is heet simpel. Dat wat we nu aan kwaliteit hebben blijft niet als we niets doen."

Guus: “Het is maar hoe je het framed. Al je niets doet, dan wordt het een probleem, en als we wel wat doen dan behoudt je de kwaliteit. Het is dus gewoon onderhoud, zou je kunnen zeggen.”

Robert: “Er zijn vijf problemen: volksgezondheid, wateroverlast, droge palen, schade aan de infrastructuur ... en nog één.”

Leen: “Het gaat er volgens mij om beleid te maken dat je over 200 jaar een stad hebt die beleefd wordt op de manier waarop die nu beleefd wordt. Ik vind het te beperkend te focussen op de huidige bewoners. Het is een veel langere termijn ding.”

1.3 De werkwijze van een Werkplaats

Bij de aftrap van de Werkplaats op 7 februari in de Agnietenkapel geeft Govert een toelichting op wat de kerngedachte achter een Werkplaats is.

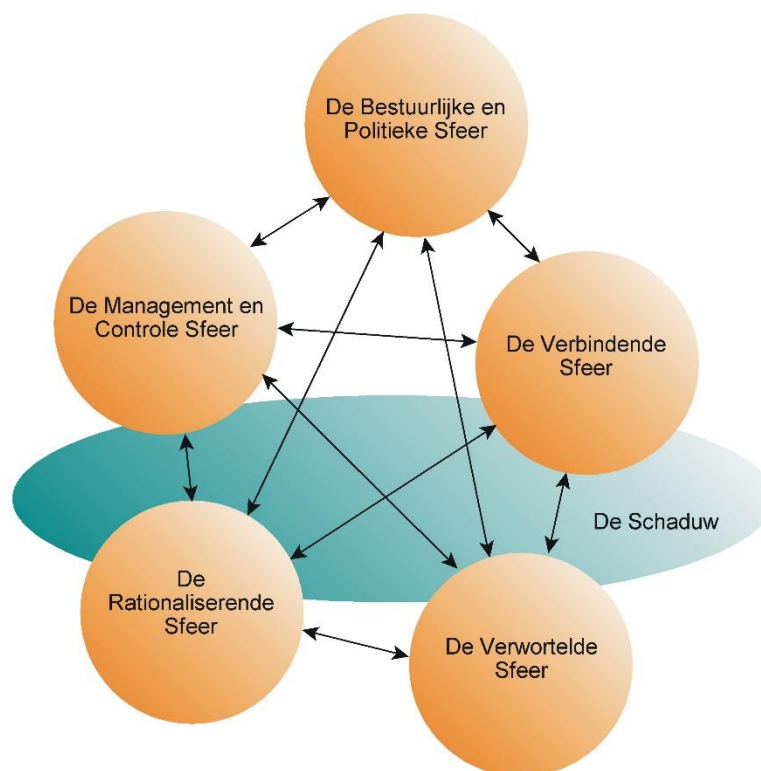
Govert: “We gaan hier een Werkplaats inrichten. Dat is een andere werkmethode... Een heel klein stukje theorie. Het is misschien toch wel even goed om over de achtergronden te vertellen. Als je het over kennis hebt van mensen, dan zijn er twee groepen. De eerste, daarvan kun je zeggen: dat is de formele kennis. Die zit in boeken, die kun je opschrijven, met een e-mail versturen en noemen we expliciete kennis. Dat is de kennis die je op papier kunt zetten. Dan heb je een tweede groep van kennis en dat is de ervaringskennis, de impliciete kennis. Die is heel moeilijk te grijpen. Die is heel moeilijk vast te pakken. Die kun je ook niet opschrijven in een boek. Die zit in de hoofden van mensen en het blijkt dat mensen heel goed met complexe vraagstukken kunnen omgaan juist vanwege hun ervaring. Leg maar eens uit hoe je fietst. Ik weet waar de fietsbel zit, ik weet waar de trappers zitten, ik weet waar het zadel zit. Maar het fietsen is een ervaringskennis iets... De problematiek van Gouda is complex, aan alle kanten. Het is een enorme uitdaging. We hebben voor onszelf gezegd: over 200 jaar is Gouda er nog steeds en bloeiender dan ooit. Gouda zakt. Vroeger had je zo'n liedje van: zak eens lekker door... ik weet niet of dat hier vandaan komt. Je kunt dat zakken als een probleem zien. Je kunt je ook afvragen van: biedt dat ook kansen? Op het moment dat je daar hele mooie oplossingen voor verzint, kun je dat misschien wel vermarkten naar andere plekken op de wereld waar zettingen zijn. In alle delta's van de wereld zijn mensen neergestreken op zettinggevoelige grond. Neem een stad als Tokyo. Deze bevindt zich voor 40% onder de zeespiegel met eenzelfde grondslag als hier – niet zo dik – maar wel met klei en veen. Waar we denken van we zijn in Nederland zo uniek, is dat niet altijd het geval. Dus er zit ook markt in. Echter, het is ook een probleem en als je het niet aanpakt, zak je weg. Dan ben je verloren. Er moet wel iets gebeuren. Gouda is heel waterrijk, heel geschiedenisrijk, met mensen in verschillende soorten en maten en allure... Wat we proberen is mensen die elkaar gesproken niet tegenkomen met elkaar in dialoog te brengen, niet door allemaal formele kennis uit te wisselen, maar met name ervaringen te delen, in de vorm van verhalen. En dat is precies het recept van vandaag.”

Kenmerken van Werkplaatsen zijn onder andere: (1) er wordt gewerkt aan een klein lokaal en concreet vraagstuk, (2) mensen uit verschillende Sferen wisselen ervaringskennis uit, (3) momenten van de moeite worden niet omzeild en (4) er wordt narratief gewerkt. In een [verslag voor STOWA](#) worden deze verder uitgediept, op basis van ervaringen met Werkplaatsen bij vier waterschappen.

Dat er gewerkt wordt aan een klein, lokaal en concreet vraagstuk lijkt tegenstrijdig met het streven om tot een integrale strategie te komen. Govert legt uit:

Govert: “We doen een Werkplaats op een klein, lokaal en concreet vraagstuk. We noemen het holografisch. Dat betekent dat in dat kleine stukje de gehele problematiek gereflecteerd wordt. Je kunt niets zeggen over dat kleine stukje als je over de rest ook niet iets zegt. Het is net als een hologram. Als je een hologram met zo’n 3D beeld hebt en je smijt deze kapot, je pakt een scherf, dan zie je in deze scherf een afbeelding van het gehele beeld. Dis in feite hebben we het over een scherf – een stukje Turfmarkt – maar we hebben het ook over het geheel. We hebben de vrijheid om, als het nodig is, over heel Gouda te praten, over de vergelijking met een andere stad – zoals Jakarta dat nog veel sneller zakt – en zo voort. Al die relaties zijn er, maar uiteindelijk moet er een oplossing komen voor het punt, de scherf.”

Govert: “In feite is Gouda zelf een holografische afbeelding van de hele bodemdalingsproblematiek, wereldwijd. Overal ter wereld hebben mensen zich gevestigd in delta’s. Wat je ziet is, je kunt je problemen oplossen. En als je oplossingen vindt, kun je deze exporteren en wellicht vermarkten.”

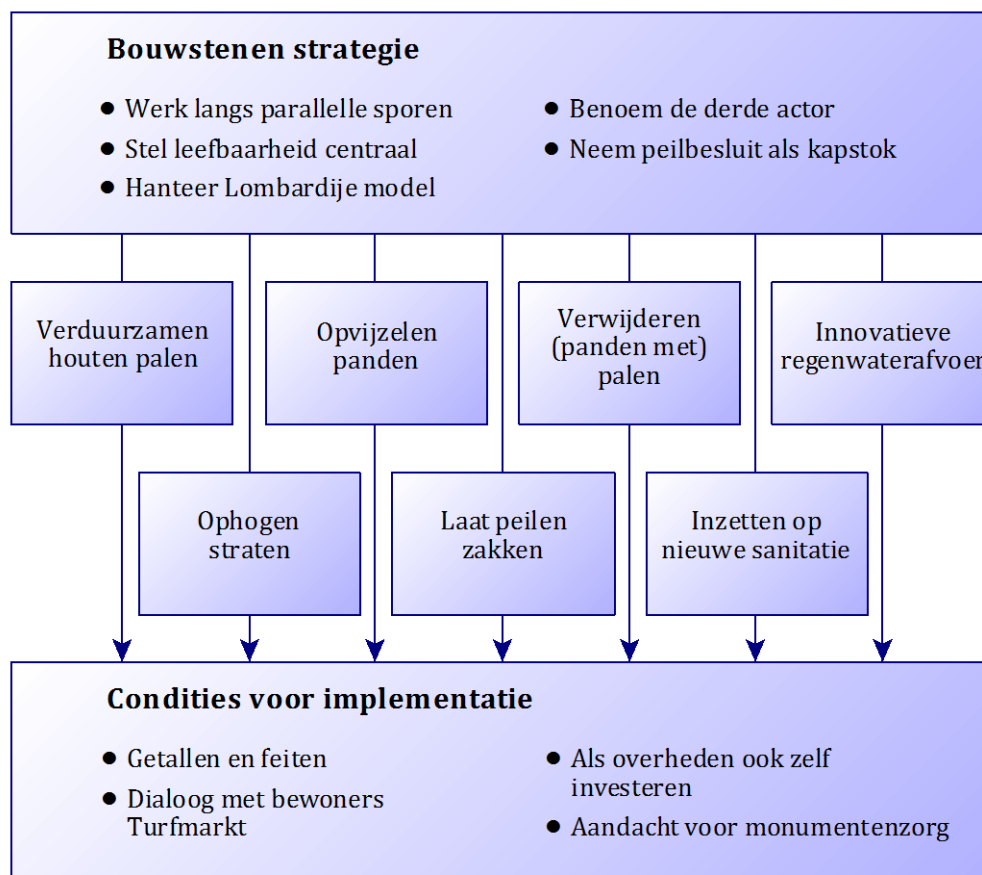

Figuur 1.4. Vijf Sferen die elkaar ontmoeten in een Werkplaats.

Het bij elkaar brengen van mensen uit verschillende Sferen is verbeeld in figuur 1.4. Een ‘Leven met Water’ [onderzoek](#) naar de betekenis van ervaringskennis in het waterbeheer laat zien dat binnen de Sferen wel ervaringskennis wordt uitgewisseld, maar niet tussen de Sferen. Dit maakt het moeilijk buiten de kerntaken van organisaties doelen te realiseren en te innoveren. Mensen geven dan invulling aan het verantwoordelijkheidsgevoel door buiten het licht van hun eigen organisatie – in de

Schaduw – werkzaamheden uit te voeren waarvan ze zelf vinden dat ze uitgevoerd moeten worden. In Werkplaatsen worden deze in het licht geplaatst.

Tot slot: de momenten van de moeite. De ervaring leert dat elk proces leuk begint, tussendoor vervelend wordt en – als betrokkenen ervaringen blijven uitwisselen – leuk eindigt. De groep als geheel gaat door een dal. Dat wordt ‘het moment van de moeite’ genoemd. Tijdens een moment van de moeite lijkt het erop dat de naald in een groef blijft steken. Er ontstaat een soort cirkelredenering waaruit de groep in eerste instantie niet kan ontsnappen. Het lijkt erop dat de Werkplaats niet tot resultaat weet te komen. Ook bij Werkplaats Gouda is dat het geval geweest, vooral waar de dialoog het betrekken van de huidige bewoners van de Turfmarkt betrof. Achteraf blijkt dat dergelijke momenten van de moeite van groot belang zijn voor de gedragenheid van de resultaten.

Figuur 1.5. Structuur van narratief én adaptieve strategie

1.4 Opbouw narratief

Na een probleemverdieping in het volgende hoofdstuk wordt een adaptieve strategie getoond in drie delen: (1) bouwstenen voor de strategie, (2) parallelle technische sporen en (3) condities voor implementatie. Schematisch is dat weergegeven in figuur 1.5.

In een volgende versie van het narratief kan deze opbouw nog veranderen. Ook kan duidelijk worden gemaakt welke parallelle sporen de meeste aandacht krijgen in het komende decennium en welke naar de achtergrond worden gedrukt of zelfs onwenselijk worden geacht.

2 Verdieping van de problematiek

Gaandeweg wordt steeds duidelijker dat de bodemdaling op zich niet het echte probleem is. Het gaat meer om de ongelijkheid in zettingen. Het ene pand is op staal gefundeerd en zakt, het andere op houten palen en zakt vrijwel niet. Ten opzichte van het maaiveld komen woningen op palen als het ware omhoog. Als alle panden op staal gefundeerd waren, ontstaan er ook op de langere termijn minder problemen. Het tweede probleem betreft de waterhuishouding. Het niveauverschil tussen waterpeil en dorpels van woningen is vaak niet meer dan twintig centimeter. Dat betekent dat er te weinig ruimte is voor het goed managen van: grondwater, regenwater en afvalwater. In dit hoofdstuk komen verschillende facetten van de problematiek in beeld.

2.1 Verschillende funderingen

Het besef dring door dat het onmogelijk is maatregelen te bedenken die voor iedereen goed uitpakken.

Robert: "De oplossing voor de één versterkt het probleem voor de ander."

Jan Willem: "Als wij als overheden straks een keuze gaan maken, gaan de individuele eigenaren daar op verschillende wijzen last van ondervinden. De één gaat heel veel last ondervinden, de ander een klein beetje, weer iemand anders pas over vijftig jaar. Dat moeten we bij elkaar zie te krijgen."

Hans S.: "Dat geldt voor elke keuze die je maakt."

Jan Willem: "Dat klopt, maar het is wel netjes omdat aan de mensen voor te spiegelen."

2.2 Zakkende woningen

Dat woningen zakken, is voor een aantal mensen nu al een probleem.

Arianne: "In de Looierspoort zie je deuren van één meter vijftig à zestig. Ik kan er al niet meer zonder bukken doorheen."

Leen: "Vroeger waren de mensen korter."

Arianne: "We gingen bij een hele vriendelijke manier langs en die woonde in de Looierspoort. Dat was een kerel van twee meter! Weet je, z'n vloer is omhoog gegaan en ook de drempel, dus uiteindelijk kun je daar niet mee doorgaan."

Leen: "Die hele binnenstad is vol belast. Het hele gewicht van de stad rust al jarenlang op die ondergrond. Theoretisch zou deze helemaal niet meer moeten zakken."

Robert: "Ik hoorde 0,6 millimeter per jaar."

Leen: "Ja, heel weinig."

Anton: "Ik zag vandaag een waterpassing van een perceel achter de Turfmarkt. Die man klaagde erover dat z'n schuur nogal eens onder water liep. De dorpel van z'n schuur ligt op NAP - 76 en het polderpeil ligt op NAP - 72. Dankzij ons iets lagere opboei-peil van 10 cm onder boezempeil, dus NAP - 82, blijft hij net droog. Maar ja, als het regent? De man zei: het lijkt net of het schuurtje de laatste tijd veel vaker onder water stroomt. Nou, dat heeft niet met het peil te maken, maar met het zakken van het schuurtje."

De woningen die op staal gefundeerd zijn zakken het snelst. Hoe ziet deze fundering eruit?

Hans W.: "Het kan eigenlijk van alles zijn. Het meest voorkomende is een vlijlaag van baksteen. Vlijlaag betekent dat er geen cement tussen zit."

Hans W.: "Woningen op scheepshuiden hebben een bredere fundering. Hoe breder deze is, hoe groter de invloed naar beneden."

2.3 Droogstand houten palen

Als het maaiveld zakt en de peilen meezakken, komen de houten palen droog te staan. Dat kan resulteren in problemen.

Yvonne: "Wat een interessante discussie is: is de oplossing het waterpeil verlagen of brengt dat weer allemaal nieuwe problemen met zich mee? (...) Het laten zakken van het waterpeil is vooral voor woningen op palen een probleem. Kun je überhaupt het peil verlagen?"

Leen: "Droogstand van houten palen, dat is een ander probleem. Daar heb je in Gouda natuurlijk ook last van."

Hans W.: "Dan heb je schimmels en torren en dergelijke die de palen op gaan vreten."

Hans W.: "Wat ik nu nog weleens tegenkom bij funderingsonderzoek is dat het al zo droog is dat de buitenkant hard geworden is en de binnenkant helemaal verrot. Wij moeten dus nu tegenwoordig en monster nemen door en door."

Leen: "Het probleem is een beetje dat je de systemen niet door elkaar kunt gebruiken. Van een kaaspakhuis te Gouda hadden ze 25 jaar geleden appartementen gemaakt en netjes een trappenhuis toegevoegd, gefundeerd op palen, en gedilateerd. Dan zie je na 20 à 25 jaar tweeënhalf centimeter vervormingsverschil gaat zien. Je krijgt het nooit goed gedilateerd. Theoretisch kun je overal een voegen in zetten, maar in de praktijk loopt dat door elkaar heen. Daar krijg je schade van."

Leen: "Ik durf te zeggen dat meer dan 80% hier in de binnenstad niet op palen staat."

2.4 Grondwater

Tussen oppervlaktewater en woningen zit het grondwater, nodig om de houten palen nat te houden. De grondwaterstanden zijn hoog, waardoor het moeilijk is bomen gezond te houden en straten in goede conditie te houden. Deels kun je grondwaterstanden beheersen.

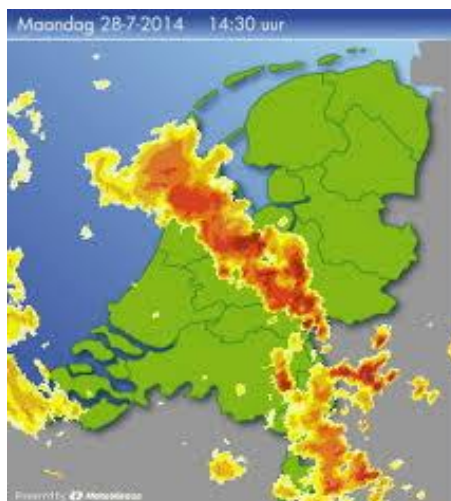
Leen: “Als een riool echt gaat werken als een drainage en je hebt een woning op palen, dan heb ik de voorbeelden gezien van dat je daar problemen mee krijgt.”

Jeroen: “De grondwaterstanden die jullie intekenen is een zomersituatie. In de winter is het andersom. Dan staat het grondwater hoger dan het peil van het oppervlaktewater.”

Anton: “We hebben hier over het algemeen laag grondwater – geen opbolling – omdat het verdwijnt. Het gaat of de lucht in, via bomen die verdampen, of het gaat naar beneden. De Zuidplas zit om -7 meter en ligt hier relatief heel dichtbij. In de binnenstad hebben we er last van dat het grondwater via de bodem naar beneden zakt naar de zandlaag en via deze zandlaag gaat het naar de Zuidplas. Daar komt het weer omhoog. Daardoor zie je niet zo vaak een bolle grondwaterstand in de binnenstad.”

Jeroen: “En dan geldt ook nog dat er veel verhard oppervlak is en het meeste regenwater wordt afgevoerd.”

Jeroen: “Die kademuren zijn toch niet waterdicht? Die beïnvloeden in sterke mate de grondwaterstand. Oppervlaktewater en grondwater zijn bijna communicerende vaten.”

Figuur 2.1. Bui 28 juli 2014.

2.5 Wateroverlast: bui 28 juli 2014

Op 28 juli vorig jaar trok een zomerbui over het midden van Nederland. In het zuiden viel minder en in het noorden bleef het droog. Gouda kreeg de volle lading. Op de lage delen van de binnenstad, vooral bij de woningen in de Looierspoort liep het water de woningen binnen.

Jan Willem: "Vlakbij het theater, daar heb je een straatje dat loopt onwijs naar beneden toe. Ik heb een foto van mijn auto waarop je kunt zien dat het water tot in de auto staat. Het is over de drempel mijn auto in gelopen."

Hans W: "De sloot bij ons heeft zo hoog gestaan dat de parkeergarage volliiep."

Jan Willem: "Het waterpeil in Gouda was maar 15 cm hoger dan normaal."

Hans W: "Nee, bij ons was het hoger. Het kwam naar binnen vanuit de sloot via wat de ontluchting van de garage moest zijn."

Jan Willem: "Dat was het grappige. Polder Bloemendaal verdeelde zich eigenlijk in vakjes. Normaal zitten er duikers in en staat het water allemaal met elkaar in verbinding. Toen bleek dat het allemaal vakjes waren. Je zou zeggen, het Nieuwe Park is het meest achtergelegen stukje, maar daar heeft het slechts 15 cm hoger gestaan. Het meeste kon daar op de weg geborgen worden, denk ik. Verderop had je hele grote verschillen..."

Hans W: "Er lag een duikertje in dat weinig capaciteit had. Dat heeft met het slopen van het Prinsenhof te maken."

Ook in het landelijk gebied was het spannend.

Frank: "Met die beruchte bui van vorig jaar hebben we met zo'n laagje onder water gestaan. Ik reed met de quad het land in, maar zag geen wegen. Dan wordt het wel heel eng. Toen kreeg ik het watersnoodrampgevoel om me heen en dacht van: ja, als het nog een keer hoger komt, waar ga ik dan heen? Eigenlijk zou je waterberging moeten maken op het hoogste plekje en niet op het laagste plekje. Mentaal gezien is het wel raar, te weten dat je op het laagste plekje woont en dat als andere mensen de kurken eruit trekken jij weg bent."

2.6 Riolering en laaggelegen panden

Twintig centimeter niveauverschil tussen waterpeil en dorpels van woningen is te krap. Als het hard regent stijgen de waterstanden in de grachten en heeft het rioolstelsel moeite met het verwerken van het water richting overstorten. Lokaal stroomt het regenwater, deels vermengd met afvalwater, de woningen binnen.

Yvonne: "We hebben een aantal overstorten aangepast, naar de oorspronkelijke hoogte. En dan constateren mensen dat hun riool niet meer goed functioneert. Dat deze niet goed afvoert. Dan zeggen wij een paar keer van 'dat is uw eigen probleem' en dan horen we niks meer."

Anton: "Er zijn mensen die daardoor in de problemen komen. We hebben een rioolstelsel dat onder het grondwaterpeil ligt. Dat staat leeg bij grote regenbuien. Er kan regenwater in geborgen worden en dat wordt weggepompt met 1 à 2 millimeter ter uur, wat in geen verhouding staat met wat er op dat moment valt. Het riool vult zich langzamerhand. Iedereen loost daar z'n regenwater en vuil water op. We hebben een gemengd stelsel in de binnenstad. Als het vol is, dan blijft het op straat staan. Deze straten liggen relatief hoog. Bij de overstorten

kan het de gracht inlopen. Deze liggen 10 cm boven het grachtpeil. Bij een stevige bui stijgt het waterpeil in de grachten ook nog eens met 10 cm, dus staat het vrijwel gelijk. Dan zit er nog een verhanglijn in het riool, want water stroomt alleen als er drukverschil is. Dus als je ergens midden in de stad woont, ver van al het oppervlaktewater vandaan, en je hebt een heel laag pand, dan heb je last van die verhanglijn, de druklijn in het riool. Als je vloerpeil slechts 10 cm boven het polderpeil ligt, dan stroom je onder water. En daar kunnen helemaal niks aan doen.”

Anton: “We hebben een druklijn de stad in die wel 20 à 30 cm kan oplopen bij hevige regenval. Dan is het hele systeem gevuld.”

Anton: “We adviseren mensen weleens om een klep in te bouwen, een mooie zachte PVC klep. Dan kan het water wel heen, maar niet terugstromen.”

2.7 Oppervlaktewater en waterpeil

Het watersysteem van Gouda staat niet op zich. Water uit andere gebieden stroomt af op Gouda en Gouda stroomt af op weer andere gebieden.

Jan Willem: “Het moeilijke aan Gouda is dat we het water vanuit Reeuwijk er nog inpompen, dus het watersysteem van Gouda wordt dubbel belast.”

Jan Willem: “Als het gemaal vanuit Reeuwijk op volle kracht staat te draaien, wordt er 80 m³ per minuut water de stad in geperst.”

2.8 Wegonderhoud, bloembakken en verkeer

Je hebt panden en oppervlaktewater. Daartussen zit de weg. De Turfmarkt bestaat uit klinkerbestrating met een rijbaan, parkeervakken en bloembakken. De bovenkant van de klinkers bevindt zich slechts enkele centimeters boven het waterpeil. Als waterstanden stijgen stroomt het over de weg heen.

Robert: “Moeten jullie de wegen nog ophogen?”

Arianne: “Jawel, jawel.”

Yvonne: “We moeten wel, maar kunnen niet altijd. De Naaierstraat stond eigenlijk op ons lijstje omdat deze niet voldoet aan de droogleggingseisen.”

Leen: “Ik zou zeggen: graaf deze uit, maak het een meter dieper en doe er lichter spul in. Dan maak je in ieder geval dat probleem niet erger.”

Yvonne: “Dan komt hij nog steeds niet hoger te liggen, dus waarom zou je daarin gaan investeren? En de huizen zakken ook mee.”

Leen: “Hoe minder je ophoogt, hoe minder ze zakken.”

Govert: "Hoe vaak moet je die klinkers vervangen? Het grondwater zit er maar een klein stukje onder."

Yvonne: "De Turfmarkt hebben we twee jaar geleden, of zo, hersteld. We hebben de bomen vervangen en een groot deel van de straat is herstraat."

Govert: "Die bomen zijn omhoog gebracht? Die staan in een soort bak."

Yvonne: "We wilden nog grotere bakken, maar die vond iedereen lelijk. Toen zijn het deze geworden."

Leen: "Ik ben ervan overtuigd dat als je altijd maar met zand blijft ophogen... dat je dat dus niet moet doen."

Hilde: "We hebben wat metingen. De weg zakt sneller dan de huizen. Maar die huizen zijn veel zwaarder dan de weg. Kan dat van het verkeer komen?"

Anton: "Dat komt omdat er in de weg meer ophoogmateriaal zit... misschien?"

Jan Willem: "Onder die huizen is de laatste jaren helemaal niets meer gedaan. Dat staat er en staat stil."

Leen: "Ik moet wel zeggen dat er soms wel heel zwaar verkeer door de stad heen dendert. Ik woon nou op de Hoge Gouwe. Die staat haaks op deze weg. Eens per jaar is er beachvolleybal op de markt en dan worden er massa's zand verplaatst. Ik hoor de sjofel op honderd meter aankomen."

Anton: "Wat je in de winter wel hebt is opdooi. Daar krijg je last mee, in de lage delen."

2.9 Gebruik en de bewoners

De situatie die nu aanwezig is, is ontstaan in de loop van de geschiedenis. Mensen zijn zich gaan vestigen in Gouda omdat het er prettig wonen is. De plek biedt mogelijkheden om inkomsten te vergaren. Een stad staat in wisselwerking met de mensen die er wonen, werken en recreëren.

Frank: "De bodemdaling is een consequentie van het gebruik. Het gaat over het gebruik en niet over de bodemdaling. De bodemdaling is een consequentie van hoe je het gebruikt dus moet je nadenken over: hoe gebruik je het nu eigenlijk? Waarom woont u hier eigenlijk? Dat is de meest interessante vraag van een buitenlander die ik op bezoek krijg: wat doen jullie hier eigenlijk? Je zoekt alleen maar ellende op. Ga gewoon boven zeeniveau wonen en je hebt al je problemen opgelost. Maar, dat is niet helemaal zo, want daar heb je last van droogte. Met andere woorden: het is heerlijk dat je hier woont, want je hebt geen last van droogte. Maak daar dan gebruik van. Dat is de filosofie en het mooie van veen is: het wijkt ook zo lekker makkelijk. Voor opslag moet je in zand een gat graven. Dat hoeven wij niet, het veen kun je zo aan de kant douwen. Dat is toch handig? Het is een ballon in de grond stoppen, je blaast deze

op en het wijkt. Daar hoef je niets voor te doen. Zo zitten wij daar een beetje over te prakkiseren.”

Er manifesteren zich door de zakking wel problemen. Wordt er geklaagd door de Goudse bewoners?

Hans W: “Nee. Dat zit niet in de Goudse mentaliteit.”

Yvonne: “In de Looierspoort, als deze onderloopt nadat het hard heeft geregend, dan wordt er wel degelijk geklaagd. Daarna ebt het weer weg. Als het hard gaat regenen, dan komen die klachten weer.”

Looierspoort, te smal om doorheen te fietsen.

Jan Willem: “Na de bui van 28 juli belde een aantal mensen van de Turfmarkt van: staat het gemaal al aan?”

Anton: “Ik heb 28 juli door de binnenstad gewandeld, over de Kleiweg, en daar waren enkele winkeliers hun winkels aan het leegvegen. Ze beschouwen het kennelijk als een normaal gebruik, zo van: als het hier hard regent, dan veeg je je winkel schoon. Dan zet je de spullen weer beneden. Ze hebben allemaal stenen vloeren. Deze maak je schoon en dan kun je weer gaan verkopen.”

Yvonne: “Ze klagen wel, maar claimen niks.”

Robert: "Ik merk dat we relatief veel aandacht hebben voor wateroverlast en ik denk dat dit een hele goede verbinding kan zijn naar bewoners toe. Dat is iets dat ze zien en ervaren, terwijl wat in potentie een veel groter probleem is, wat er in de ondergrond gebeurt, is veel minder aansprekend. Misschien is dat de sleutel naar die mensen toe, vanuit die wateroverlast."

Zullen bewoners het waarderen dat we bezig zijn een adaptieve strategie te ontwikkelen?

Dolf: "Er waren reacties vanaf de Turfmarkt en het raakte mij dat een bewoner zei: waar zijn jullie mee bezig? Deze paniek? Nou wordt mijn pand minder waard."

Guus: "Missen we dan niet iemand van die straat? Die kan toch vertellen hoeveel water er aan z'n dorpel staat? Die kan vertellen of ie met z'n palen aan het schudden is."

Hans W: "Het ontkennen van problemen maak ik nu mee in het Kleiwegkwartier in Rotterdam. Daar worden alle woningen tegen het licht gehouden. Er is een subsidie van 300.000 euro beschikbaar gesteld. Het heeft ook een voorbeeldfunctie voor heel West Nederland. Er zijn mensen die zeggen van: u komt bij mij niet binnen want mijn fundering is goed."

3 Strategische bouwstenen

De opdracht die aan de Werkplaats is gegeven is: het ontwikkelen van een adaptieve strategie voor het komende decennium, met als uitgangspunt dat de binnenstad van Gouda er over 200 jaar nog steeds is, bloeiender dan ooit. Dat houdt in dat de strategie nooit alleen kan gaan over het voorkomen of oplossen van problemen. Het gaat er ook om de positieve punten van Gouda te benutten en te versterken. In de Werkplaats staan – zo merken we – de problemen met de zakkende binnenstad wel centraal, maar de rijke context wordt nadrukkelijk in het spel betrokken. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bouwstenen voor de strategie beschreven.

3.1 Adaptieve strategie

Een adaptieve strategie onderscheidt zich van een ‘traditionele’ strategie zowel in ruimte als tijd. In de ruimte kunnen we onderscheid maken naar systeem (het geheel van bodem, water, panden, funderingen en wegen) en de context (cultuurhistorie, economie, sociale veiligheid, sociale activiteit, architectonische waarden, geluid, etc.). Het systeem waar we het in de Werkplaats over hebben betreft vooral fysische aspecten (zie figuur 3.1). De context omvat de andere aspecten. In een adaptieve benadering is er tussen systeem en context een gezonde wisselwerking. Dat maakt het zo complex. Complexiteit is een conditie voor verandering.

Figuur 3.1. Twaalf aspecten van de leefomgeving, oplopend van fysiek naar moreel.

In de tijd gezien wordt bij een adaptieve strategie niet ingezet op één optimale oplossing, maar wordt in stapjes al lerende de situatie verbeterd. Door in de tijd actief bezig te blijven met elkaar en de ogen geopend te houden voor nieuwe inzichten en innovatieve technische oplossingen, wordt voorkomen dat halsstarrig wordt vastgehouden aan technische oplossingen die tegen een veranderende achtergrond hun waarde beginnen te verliezen.

Guus: “Het zijn nu allemaal aparte maatregelen. Het gaat toch om een strategie? Een strategie is een pakket aan maatregelen waarmee je een doel realiseert.”

Govert: Omdat de zetting zo langzaam gaat, is de tijd je vriend. Als je echt een centimeter per jaar gaat is het lastig.

Hans S: Als het nog sneller gaat krijg je het Titanic gevoel. Dan gaan we muziek maken op het achterdek.

3.2 Werk langs parallelle sporen

Een belangrijke bouwsteen voor de adaptieve strategie is dat je niet inzet op één technische oplossing – zoals: we gaan alle op staal gefundeerde panden opvrijzelen – maar dat je verschillende oplossingen naast elkaar laat bestaan en gaandeweg de voorkeuren aanpast aan de op dat moment geldende inzichten. Zo wordt blijvend geleerd.

Hans S: “Als je een langetermijn oplossing zoekt: vroeg of laat zul je iets moeten doen, of het verlagen van de peilen of het verhogen van de bouwwerken. Dat zijn de twee grote keuzes. Op korte termijn kun je met enkele symptoombestrijdingsmaatregelen komen. Ik zou er een voorstander van zijn beide sporen te ontwikkelen.”

Frank: “In feite is er nog een derde spoor: het verhogen van het waterpeil. Of is dat geen spoor? Dat lijkt mij wel interessant. (...) Je kunt je ook afvragen: hoe kan ik het water nu benutten? Dan krijg je hele andere typen van oplossingen. Het mooie van water is dat het drijfvermogen heeft.”

Hans S: “Je hebt altijd twee sporen. Je moet helder maken wat je op de lange termijn wilt bereiken, terwijl dat niet helemaal uitgekauwd is, want je weet nog niet wat in de komende vijftig jaar voor technologie vrijkomt, dus het is heel pragmatisch om het niet dicht te timmeren en eerder flexibel te houden, maar wel je doelen te bepalen. Je doel kun je definiëren zonder dat je de weg naar dat doel toe vasttimmert met maatregelen. Dat moeten we niet doen. Het tweede spoor is: hoe kun je de lastige symptomen waar je vandaag last van hebt met eenvoudige middelen – ook al is dat maar tijdelijk – wegnemen.”

Govert: “Volgens mij zijn er in deze discussie drie sporen: symptoombestrijding, structurele oplossingen voor de lange termijn en het creëren van positieve processen waardoor waardevermeerdering plaatsvindt.”

Hans W: “Ja.”

Govert: “Wat je merkt is dat je in tijdlijnen moet gaan denken, in parallelle sporen. Er is geen optimale oplossing. In ons Europese model denken we vaak van: wat is stap één, wat is stap twee, wat is stap drie, enzovoorts. Zo denken wij vaak, serieel. Ik heb ooit een gesprek gehad met Japanners in Tokyo. Zij werken vooral parallel. Ze denken niet in stap één en twee, en kennen het begrip prioriteren ook niet. Wat zij bij de transitie van het watersysteem in Tokyo hebben gedaan is dat ze twaalf parallelle sporen hebben benoemd. Op elk spoor hebben ze een

projectleider. Eén spoor was: we willen weten of infiltratievoorzieningen dichtslibben, ja of nee. Dat is een technisch vraagstuk. Een ander spoor was: hoe maken we deze nu in de straat. In dat spoor waren veel aannemers betrokken. Je had ook het kinderenspoor. Daar waren mensen op scholen bezig met onderwijs. In totaal twaalf sporen en die worden gelijktijdig in werking gezet. Wij zouden zeggen: nee, je moet eerst dit weten, dan kun je dat pas doen. Ze startten allemaal gelijktijdig. Na twee jaar ging men evalueren en gevraagd van: wat loopt niet? Die sporen koppelde men af. De tijd is er niet rijp voor. Wat loopt er goed? Die gaan we verbeteren. En welke inzichten zijn erbij gekomen die om een nieuw spoor vragen? Het aantal sporen bleef twaalf. Dit is een andere manier van denken. Zo neem je mee wat er voor je voeten komt.”

Ten opzichte van deze Japanse benadering is de adaptieve strategie in Gouda op twee punten anders: (1) voor de korte termijn worden wel prioriteiten gesteld en (2) er zo goed mogelijk onderscheid wordt gemaakt naar symptoombestrijding en structurele maatregelen.

3.3 Stel leefbaarheid centraal

Enerzijds wil je de problemen die zich manifesteren rond de zakkende binnenstad voorkomen of verbeteren, wat op zich al een pittige uitdaging is. Anderzijds wil je ook naar de brede context kijken en naar de kansen die er zijn voor Gouda om zich te versterken. Deze twee denkrichtingen zetten elkaar op spanning, ook binnen de Werkplaats.

Frank: “Mijn overtuiging is dat de oplossing altijd op één niveau hoger dan het daadwerkelijke probleem. Het gaat over leefbaarheid. Wat houdt leefbaarheid voor je in? Wat betekent dat? Wat zijn de consequenties? Wat heb je daarvoor over? Enzovoort. Dan gaat het in één keer over al die facetten en één daarvan is dat je er gewoonweg wilt wonen, werken en recreëren.”

Frank: “Op het platteland kopen de mensen geen huis, maar een gezicht. Ze kopen een beeld, een schilderij. Als je gaat sleutelen aan het schilderij heb je een probleem.”

Frank: “Als je iets in Gouda gaat kopen, koop je geen parkeergelegenheid. Daar heb je dus blijkaar niks mee. Je gaat lekker met de trein, dus dat is opgelost. Je koopt gezelligheid. Ik zou midden in de stad willen wonen voor de gezelligheid, lekker naar de Korenmarkt, met al die historie, en nog een paar van die dingen. Nou, wat heb ik daar allemaal wel niet voor over? Kennelijk heel veel. Ik woon in een straatje dat zakt.”

Hans W: “Als dat er allemaal bijkomt, dan zijn we met iets bezig, dat is allemaal niet meer behapbaar.”

Hans S: “Je moet oppassen dat als je leefbaarheid vertaalt als winkelpark, dan kan dat het doel van waarmee we bezig zijn helemaal wegdrücken.”

In een adaptieve strategie zet je niet in op “of ... of” maar op “en ... en.” Dat betekent dat je zowel focust op het technische vraagstuk als dat je alle aspecten van leefbaarheid in beschouwing neemt. Schematisch is dat weergegeven in figuur 3.2. De twee krachten werken op elkaar in en dragen tezamen bij aan de waardering van de situatie. Er wordt in figuur 3.2 gesproken over de leefbaarheidsknoop. Een knoop betreft een paradoxale toestand die niet opgelost kan worden en

waarvoor dus ook niet één optimale oplossing kan worden vastgesteld, want wat goed is voor de één is minder prettig voor de ander. Het strategische aspect van een knoop is dat je een proces organiseert waarbij mensen rond de twee pijlen met elkaar in dialoog blijven, zodat ze elkaar scherp houden. In de loop van dit document komen nog twee andere knopen in beeld: de ontwikkelknoop en de participatieknoop.

Figuur 3.2. Schematische weergave van de leefbaarheidsknoop.

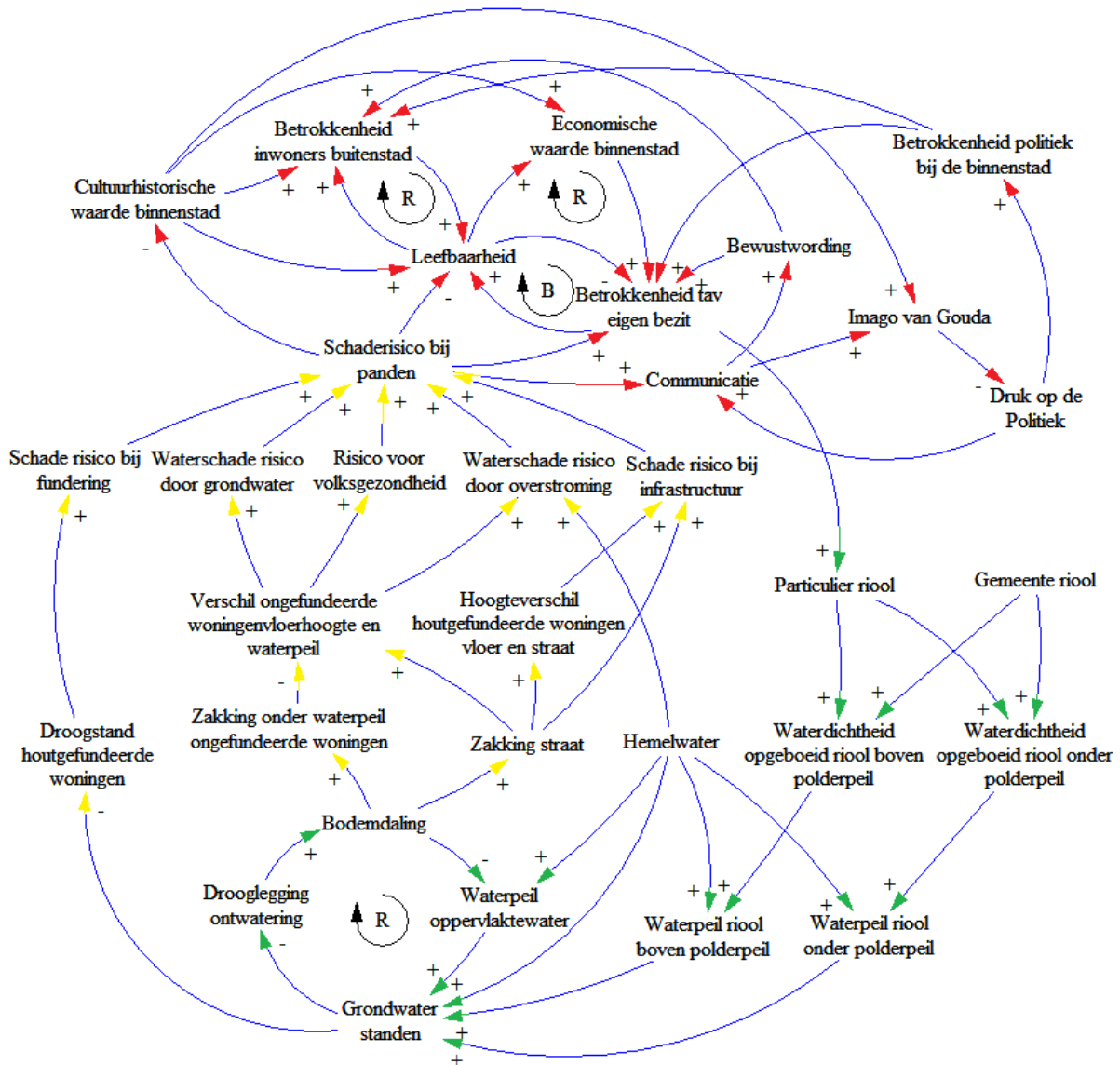
Door studenten van de Radboud Universiteit uit Nijmegen is een studie uitgevoerd. In deze studie is ook leefbaarheid benoemd als een belangrijk strategisch element. Ze laten – zie figuur 3.3. – op fraaie wijze zien hoe processen met elkaar samenhangen.

Joris: “Ik ben Joris Geertman en ben hier namens de Radboud Universiteit. Ik heb samen met enkele collega masterstudenten enkele maanden geleden hier een project gedaan. We hebben sessies geleid waarbij we de initiële probleemstructurering van het hele project aangepakt hebben, om deze in één visualisatie te krijgen. Belangrijke sleutelfiguren hebben samen om een tafel gezeten en tezamen een beeld gevormd over: wat is nu daadwerkelijk de problematiek en waar kunnen we naar gaan kijken om iets aan te pakken?”

Joris: “We hebben een probleem met bodemdaling in Gouda en hoe gaan we daar maatregelen voor vaststellen? Kunnen jullie ons daarbij helpen? Nou, wij dachten van wel. Wat we er aan willen gaan doen is het ontwikkelen van een systeemdiagram. Het is een visualisatie van de problematiek zoals deze bekend was bij de mensen die bij de sessie aanwezig waren. Daar moet overeenstemming over zijn. De mensen in de sessies moeten samen tot de conclusie komen dat wat de één ziet als een relatie ook door de ander zo wordt gezien, zodat eenieder hetzelfde beeld heeft bij wat er besproken is. Vaak heb je bij concepten dat iedereen wel zegt hetzelfde beeld te hebben, in woorden, maar vaak bedoelen ze er iets anders mee.”

Joris: “De methode die we ervoor gebruikt hebben is de zogenaamde crew model building. Dat betekent feitelijk dat we een groepje stakeholders, belanghebbenden, bij elkaar in een zaal zetten en we zorgen feitelijk alleen voor de structuur van de sessie. (...) De rest is aan de deelnemers zelf. De inhoud komt niet van ons, maar van de deelnemers.”

Joris: "De bedoeling was om aan de hand van het model en de geconstateerde relaties interventiepunten te bepalen waarover gezegd kan worden: hé, dat zijn punten in het model, het systeem, dat we zien waarover we informatie moeten gaan zoeken... daarmee kunnen we wellicht invloed uitoefenen op de werking van het hele systeem."

Figuur 3.3. Probleemstructurering in een causale-relatiediagram. De 'kop' van het diagram vormt gevormd door de 'hogere' aspecten, de 'romp' van het diagram betreft fysieke aspecten.

De studenten van de Radboud Universiteit maken onderscheid naar drie sectoren. Joris Geertman, als gast in de Werkplaats, beschrijft enkele relaties.

Joris: "Drie sectoren zijn bepaald: de fysieke sector, de risicosector en een leefbaarheidsector. Dat zijn globaal gezien de aspecten van het systeem die bij elkaar zijn gebracht."

Joris: “De conclusie van de groep waarmee we die sessie hebben gedaan was: de leefbaarheid moet als het centrale vraagstuk worden gezien. We begonnen met de vraag: bodemdaling levert problemen op, maar wat is dat werkelijk het feitelijke probleem? Dat is de leefbaarheid. Ondanks dat al je problemen in de fysieke sector zitten, ligt je uiteindelijke doel wel in de sociale sector.”

Frank: “Als het imago van de binnenstad zo goed is, neem je aan paar minder aardige feiten voor lief, want je wilt er graag wonen. Je wilt erbij horen. Dat is nou juist die leefomgeving waar je jezelf aan hecht. Ik verwacht dat als het imago van een stad goed is, dat de politiek anders benaderd wordt dan in het geval het imago slecht is.”

Joris (over de fysieke sector): “De bodemdaling heeft effect op het peil van het oppervlaktewater. Dat heeft weer effect op grondwaterstanden en dat wordt weer gereguleerd met drooglegging en ontwatering, wat weer een effect heeft op de bodemdaling.”

Joris (over de risicosector): “Die bodemdaling en die grondwaterstanden zorgen uiteindelijk voor de schaderisico’s die ontstaan, bij alle infrastructuur. Dat heeft te maken met drie aspecten: (1) de droogstand van de op hout gefundeerde woningen – dat de houten palen droog komen te staan en daardoor risico lopen – (2) de zakking van de niet op palen gefundeerde woningen – deze komen onder water te staan – en (3) de zakking van de straten.”

Frank: “Schade geeft een bepaald gevoel bij mensen. Volgens mij kun je bij al die bolletjes vanuit een sociale component – risico, zekerheid, leefbaarheid en sense of urgency – scoren van: hoe belangrijk is het voor iemand? Als je weet dat sense of urgency een belangrijke factor is om het systeem aan de praat te krijgen, dan moet je daarop gaan scoren. Dan moet je daarop gaan focussen. Bijvoorbeeld, als je het hebt over een vervanging over zestig jaar is dat bij mij geen sense of urgency. (...) Dat gaat ‘m niet worden.”

Frank: “Ik laat me niet zo gauw in de communicatiehoek douwen, dan weet ik het wel, met flyertjes en zo. Bekijk het vanuit de psychologische kant.”

3.4 Hanteer het Lombardijse model

Gouda is een stad rijk aan cultuurhistorie. Dat geeft een bijzondere spanning. Enerzijds wil je de binnenstad zo goed mogelijk behouden en conserveren, anderzijds moeten ontwikkelingen mogelijk blijven en zullen maatregelen genomen moeten worden om de negatieve effecten van bodemdaling te voorkomen of te verminderen. De vraag is dan: hoe is het tot nu gegaan?

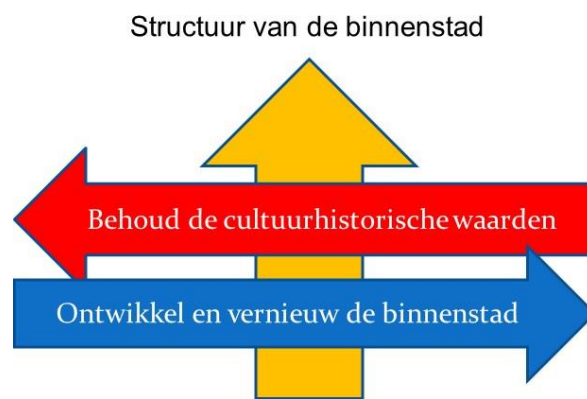
Anton: “Mensen worden op verschillende wijzen geconfronteerd met de gevolgen van het stijgende water en de zakkende huizen. Tot nu toe is dat steeds opgevangen door stadsvernieuwing te plegen. Er wordt nog steeds volop gebouwd in de binnenstad, want oude woningen worden gesloopt, omdat ze in slechte staat zijn of onder het waterpeil staan. Als mensen dat zien gebeuren gaan ze steeds minder investeren in dat pand en op een gegeven moment besluiten ze het pand te verlaten en te amoveren. Er komt dan een ontwikkelaar en die bouwt er nieuwe huizen. Je krijgt te maken met een groep mensen die allemaal tussen nu en tweehonderd jaar – vijftig jaar – te maken krijgen met een probleem. Er zit iemand tussen

die het nu al heeft – ik ken er wel een paar – en er zijn bij die het pas over dertig, veertig, vijftig jaar ervaren.”

De oude stad is ook niet altijd goed afgestemd op het moderne leven.

Leen: “Je schrikt als je ziet wat er langs komt. Tegenover mij – Achter de Vismarkt – daar zie je soms auto’s de hoek omgaan waarbij ze twee keer moeten steken. Het kan niet in één keer, want dan raak je het pand. Het is bizar, dat zulke grote wagens door de stad heen rijden.”

Er is sprake van een bijzondere spanning. Deze komt tot uiting in de ontwikkelknoop die verbeeld is in figuur 3.4. Ook voor deze knoop geldt: het gaat niet om “of ... of” maar om “en ... en.” Bij “en ... en” spreken we over het Lombardijse model. Verderop wordt het nader uitgelegd.

Figuur 3.4. De ontwikkelknoop.

Leen: “Je wilt wel het karakter behouden. Als je met z’n allen een systeem kunt bedenken waarbij je die panden kunt behouden, dan heeft de overheid handvatten om dat min of meer af te dwingen.”

Hans S.: “Het valt me op wat de tandarts altijd doet. Deze doet twee keramische elementen in je mond met een bruggetje eroverheen. Is dat ook één van de opties?”

Arianne: “Je hebt een historische stad met een historisch beeld en dat verkeer past daar niet in. Toch is het wel de moderne tijd en hebben we zo’n prachtig cultuurhistorisch iets dat we in stand willen houden. Ergens past dat niet meer in deze tijd. Dat merk je aan alles, aan de wensen die wij hebben.”

Rianne: “In de sessie met de studenten uit Nijmegen zat er een collega naast mij van cultuurhistorie en die stelde: ik zie het vooral ook als kans. Je hebt een historische stad en dat wil niet zeggen dat je die ook altijd wilt bewaren. Het is een kans om de dynamiek te laten zien, dat waar we nu in zitten. Dat vind ik een hele belangrijke.”

Rianne: “Ik kan me voorstellen dat als je zo’n monumentenbordje naast je deur hebt hangen dat dit ook beklemmend werkt.”

Het begrip Lombardijse model is ontleend aan een verhaal dat Rik Herngreen, cultuurfilosoof uit Groningen, vertelt in het essay over [cultuurhistorie en gebiedsontwikkeling](#). Hij stelt dat je gebiedsontwikkeling niet moet organiseren rond consensus en compromissen, maar dat ze voort moeten komen uit continue discussie en onenigheid. Mensen moeten elkaar op scherp blijven zetten.

Rik Herngreen spreekt over: “het Lombardijse model van bouwen. In Lombardije zit een groep van architecten en die zijn allemaal met elkaar aan het praten. Ze zijn allen bezig met de streek en vinden er allen echt iets anders over. De één zoekt het heel erg in de materialen, de ander in gebruikstradities, de derde in de vorm. Op allerlei manieren laten ze zich inspireren door de streek en de plek. En daar hebben ze het met elkaar over en daar maken ze ruzie over. En zo beïnvloeden ze elkaar. Ieder gebouw dat daar verrijst is een interpretatie van het eigene van die streek, maar een interpretatie die er nog nooit eerder is geweest. En daarmee wordt het eigene van die streek alleen maar rijker. En dat is dus het radicaal verschillende van het Toscaanse model. In Toscane mag je na tien jaar het nieuwe niet meer zien. Gevolg is, Toscane wordt steeds meer een rurale idylle, een ansichtkaart waarachter de jetset woont. Het wordt allemaal dooier, allemaal meer een façade.”

Het sluit aan bij opvattingen bij leden van de Werkplaats, waarbij je niet alleen naar panden moet kijken, maar naar de gehele infrastructuur.

Frank: “We zeggen steeds van: een veenweidegebied verandert toch. Als je niks doet, verandert er ook wat. Dat is cultuurhistorisch gezien toch wel een hele lastige.”

Anton: “We kunnen nieuwe historie toevoegen aan de stad door enorme sluizen te gaan bouwen. Sluizen zijn altijd gebouwd omdat er verschillende peilvakken waren. Als we er weer peilvakken aan toevoegen, wordt de stad wellicht een stuk boeiender.”

En daarbij niet vergeten dat er al een stedenbouwkundige visie ligt voor de binnenstad van Gouda.

Hans S: “In opdracht van de gemeente is een tijd geleden een [stedenbouwkundige visie](#) van de binnenstad gemaakt in twee delen. Het eerste was een studiedeel en het tweede was meer visueel georiënteerd waarbij architecten en ruimtelijke ontwikkelaars een beeldkwaliteitsplan hebben gemaakt waarop ontwerpen konden worden afgestemd. Er kwamen – dacht ik – iets van [vijftien aanbevelingen](#) uit – grote aanbevelingen – waarvan acht direct of min of meer met water de maken hadden. Van de aanbevelingen ging dus ruim de helft over het water in de binnenstad.”

3.5 Benoem de derde actor

Het bijzonder van de strategie is dat deze moet zorgen voor continue spanning. Het is geen kwestie van: we maken een plan, laten deze vaststellen door de gemeenteraad van Gouda en het dagelijks bestuur van het hoogheemraadschap, om daarna 200 jaar lang tot uitvoering te gaan. Er moet sprake blijven van een continue dialoog, zeker als je uitgaat van het Lombardijse model. Er is een actor die het proces op spanning houdt. Deze benoemen we als de derde actor.

Frank: “Je hebt altijd een vrije actor bij belangen nodig. Als er twee partijen zijn en iemand neemt het initiatief, dan is deze meteen het haasje. Degene die het initiatief neemt, krijgt meteen het stempel opgedrukt van: ja, u heeft mij benaderd en ik niet u. Daarom heb je een derde vrije actor nodig die zegt van: goh, ik heb dit allemaal geconstateerd... je hebt in dit soort processen altijd een vrije actor nodig die belangeloos werkt en dat uitstraalt. Pas dan krijg je vertrouwen.”

Govert: “In het oude Perzië – om het even over die derde actor te hebben – daar was de derde actor de barbier. De kapper. Deze was meteen internet. Je had in het oude Perzië de boeren en het waterschap, de Buneh. Deze zorgde voor de irrigatie van gewassen met water. De boeren waren altijd ontevreden over wat de Buneh deed. Directe communicatie werkte niet. De derde partij – de barbier – kapte en schoor de mensen van de Buneh gratis en werd betaald uit een klein deel van de opbrengst van de boeren. Op het moment dat de Buneh z’n werk niet goed deed, gingen de baarden groeien. Zo was het een zichzelf organiserend sociaal systeem. Je hebt drie partijen nodig, dus niet alleen overheid en bewoners... dus: wie is die barbier? Wie is die derde actor hier?”

Frank: “Met drie mensen kom je er altijd uit. Dat is de kracht van de driehoek.”

Guus: “Is misschien de monumentenzorg die derde vrije actor?”

Een gedachte die kort aan de orde is geweest betreft het in stand houden van een soort Werkplaats. Mensen uit verschillende Sferen bewaken dan over lange tijd – en uiteraard niet met een hoge frequentie – de voortgang, als onafhankelijke derde actor.

3.6 Neem peilbesluit als kapstok

Tot slot: voor de korte termijn zou het nieuw te nemen peilbesluit als kapstok kunnen dienen voor de planvorming.

Anton: “We hebben wel een kapstok en dat is het peilbesluit.”

Hans S: “Is dat het dreigement waardoor het gebeurt?”

Anton: “Het is een formele actie die elke tien jaar moet gebeuren.”

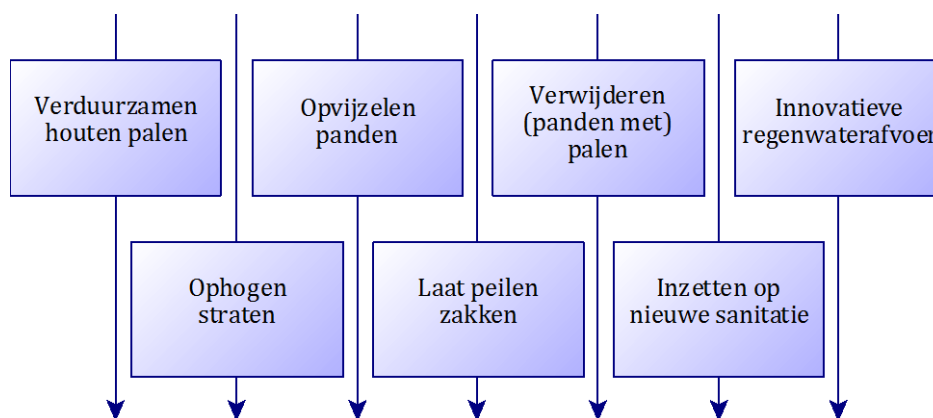
Anton: “Acht jaar geleden is er heel veel communicatie geweest rond het peilbesluit, ook met de bewoners in de binnenstad. Toen is afgesproken dat er over tien jaar opnieuw breed gekeken gaat worden. Dus dat kunnen wij als kapstok gebruiken.”

Dolf: “Inderdaad, we moeten daar zo nu en dan naar kijken. We zitten niet vast aan die tien jaar, maar we moeten er wel naar kijken. En we zijn bereid wat te gaan doen. Daarom doen we zo’n peilbesluit. Tenminste, als het zinvol is.”

Dolf: "Het peilbesluit is een goed aangrijpingspunt, maar het is wel typisch iets voor het waterschap. Het zou ook mooi als de gemeente zegt van: we willen ook iets met de riolering."

4 Parallele sporen

Op technisch vlak kunnen verschillende sporen naast elkaar worden doorlopen. Je kunt houten palen gaan verduurzamen, je kunt straten gaan ophogen, panden opvijzelen, etc. Zo worden in dit hoofdstuk zeven parallelle sporen benoemd, waarbij na enige tientallen jaren sommige sporen veel aandacht hebben gekregen en andere sporen helemaal niet. Van belang voor de scherpste is het wel van belang in de Werkplaats tot een uitspraak te komen over welke sporen het eerstvolgende decennium in combinatie het beste perspectief bieden. Welke sporen plaatsen we de komende jaren naar de voorgrond en welke naar de achtergrond?

Figuur 4.1. De zeven parallelle technische sporen.

4.1 Verduurzamen houten palen

Als de grondwaterstanden uitzakken en houten palen droog komen te staan, kunnen ze gaan rotten. Er zijn technieken om zelfs bij lagere grondwaterstanden de palen te conserveren.

Robert: “Ken je dat verhaal van Woerden waar ze zeggen: die palen staan droog, maar er zit een kleilaag omheen waardoor er toch geen zuurstof bij komt.”

Hans W: “Ja, dat is het antwoord.”

Leen: “Het is in ieder geval een manier om tijd te rekken. Als de klei volledig afsluitend is, dan komt er geen zuurstof meer bij.”

Je kunt ook op zoek gaan naar mogelijkheden om ondanks een verlaging van het oppervlaktewaterpeil het grondwater lokaal rond houten palen hoog te houden.

Hans W: “Ik heb in Dordrecht nu – niet een wijk maar een straat – helemaal eromheen een kleiwand gezet van bentoniet, om het water hoog te houden.”

Hans W: "Bentoniet is thixotroop³, dus als het stilstaat is het min of meer vast en als je het schudt wordt het vloeibaar. Als er met een nieuwe leiding een ontsluiting gedaan moest worden, dan was dat niet zo'n probleem want dan stroomt het weer toe."

4.2 Ophogen straten

Om straten berijdbaar te houden en om de onderhoudsgevoeligheid te verminderen is het gewenst deze op te hogen, zodat ze ruim boven het waterpeil komen te liggen en de grondwaterstanden tenminste dertig centimeter onder het straatpeil liggen.

Leen: "Als je gaat ophogen – bijvoorbeeld de straten – dan zou je lichte materialen moeten toepassen. Gewicht, dat is een slechte zaak. Je hebt een dikke laag met veen, met samendrukbaar materiaal, en daar bovenop een laagje dat zwaar is. Dat wil naar beneden. Dat is één van de ingrediënten: beperk je toename."

Hans W: "De waterhuishouding is ontzettend moeilijk daarin, want nu aan de Wethouder Venteweg kan de gemeente het water niet op peil houden. Dat bims is zo open, dat stroomt gelijk af."

Figuur 4.2. Bims (schuimbeton).

Leen: "We hebben ook lichte ophoogmaterialen dat niet zo waterdoorlatend is."

Hans W: "Daar zijn we nu wel naar op zoek."

Leen: "Als je schuimbeton hebt met korreltjes erin..."

Anton: "Als jonge ambtenaar zag ik een stad met weinig drooglegging en toen heb ik er ontzettend bij mijn baas voor gepleit een plan hoger aan te leggen, want iedere kabelboer moet erin graven en iedereen die een boom plant zit direct in het grondwater. Ik heb dat pleit hartstikke verloren, want als je tien centimeter meer drooglegging wilde moest je er een meter extra zand opgooien. Dat kon de exploitatie niet trekken."

³ Voorbeeld: ketchup moet eerst geschud worden, voordat het uit de fles loopt.

Hans W: "Gouda had een richtlijn. Als de straat meer dan 80 cm in 10 jaar zakte, dan kwam deze in aanmerking voor schuimbeton."

Hans W: "In Rotterdam, aan de Havenstraat, daar hebben ze de dijk opgehoogd en een meter voor de huizen een inlaat gemaakt. De mensen moeten nu een trapje af om bij hun voordeur te komen."

Anton: "Als je ergens ophooft, krijg je op de lagere delen wateroverlast."

Jan Willem: "Ik denk dat je de ophoging van wegen als uitgangspunt moet nemen. Je gaat dan ook je riolering daarin meenemen, en daarin voldoende afvoercapaciteit genereren. Dan krijg je wel ruimte voor iets."

4.3 Opvijzelen van panden

Als de panden op een staalfundering te ver wegzakken, is het mogelijk deze op te vijzelen. Ze komen dan 30 à 50 centimeter omhoog. Het kan, maar erg eenvoudig is het niet.

Govert: "Is het mogelijk huizen hier op te vijzelen?"

Hans W: "Ja, maar omdat ze niet op palen staan is de structuur van de woning zelf met bouwmuren en tussenmuren enzovoort die allemaal drukken op de ondergrond, is het moeilijk om het omhoog te halen. Als je een huis op palen hebt, hoef je in feite alleen de twee bouwmuren te funderen – daar rust het dak op en ook alle vloeren. De rest, de voor- en achtergevels, is een gatenkaas, dus daar komt ook niet echt veel gewicht uit. Dat is veel eenvoudiger."

Leen: "Alles zit aan elkaar vast. Dat heb je ook nog een keer. Als je één pand doet, heb je gelijk tien andere panden. Ik kan me voorstellen, je hebt een fundering op staal en ik ga er een halve meter tussen metselen en haal de hele handel omhoog, met vijzeltjes, dat kunnen we wel."

Hans W: "Ja, dat kunnen we."

Leen: "Een pand op palen zetten, dat vind ik nogal wat."

Hans W: "Dat gaan we ook niet doen."

Leen: "Dan kun je nog beter zeggen van: we vijzelen het wat op en metselen er een halve meter tussen ... dan kun je weer 50 tot 100 jaar vooruit."

Govert: "Er worden ook woningen gesloopt, toch? De huizen hebben verschillende leeftijden. In de loop van de geschiedenis zijn er huizen gekomen en gegaan."

Leen: "Vergis je niet in de bouwmuren hoor. Er staat dan wel een nieuw geveltje voor, maar dan zitten er nog steeds oude delen in."

Hans W: "Ik heb in Amsterdam het zand onder flats weggezogen, daar schuimbeton in gegoten en daarna kwamen er twee verdiepingen op. Dat heette optoppen."

Hans W: "Het gaat erom de negatieve kleeft te verminderen. Drie meter zand, soms vijf meter zand, hangt aan die palen. Als je dat weghaalt, dan kan die paal – hij heeft laten zien dat hij dat gewicht kan hebben – dat houden. Dan doe je schuimbeton eromheen en bovenop zet je twee verdiepingen."

Govert: "Dus je gaat uit van bewezen sterkte?"

Hans W: "Ja."

Jeroen: "Door te gaan vijzelen maak je een woning zwaarder en zakt deze nog sneller. Je zet er wel vele stenen tussen."

Hans W.: "Foamglas is niet zo zwaar."

4.4 Laat peilen zakken

Een vierde technische oplossing betreft het laten zakken van het waterpeil. De afgelopen eeuwen is het waterpeil al met een halve meter gezakt, dus daar zou je mee door kunnen gaan. Of is de onderkant van wat redelijkerwijs nog verstandig is al bereikt? Er moet binnen twee jaar weer een nieuw peilbesluit worden vastgesteld.

Leen: "Als je het peil laat zakken, met heel veel funderingen op staal, dan wordt de grond zwaarder, dus krijg je meer bovenbelasting en daardoor zakt het harder."

Jan Willem: "Een bewoner vraagt aan mij van: waarom maak je dat peil gewoon niet tien centimeter lager, op het moment dat het hard gaat regenen? Ik zeg dan: dat durf ik niet, want ik weet niet wat voor effecten dat heeft in de grond eromheen, vanwege het opgeboeide stelsel, overstortend rioolwater en alles wat daarbij komt."

Jan Willem: "Voor het volledig beheersen van de waterstanden kun je hele grote gemalen bouwen, maar dan ga je tegen grenzen aanlopen. Je kunt ook de andere kant opkijken. Delfland heeft dat ook, dat bepaalde grachten in de binnenstad juist niet meer meedoen in de waterberging. Daar waar je het 't slechtste kunt hebben, de peilstijgingen, zorg je dat het water daar niet komt. Dat is ook een spoor."

4.5 Verwijder (panden met) palen

Langs de Turfmarkt zijn de meeste panden op staal gefundeerd. Mogelijk zijn er slechts een paar op palen gefundeerd. Waarom zouden de vele panden op staal moeten worden aangepast aan de weinige panden op palen?

Jeroen: "Stel je hebt drie pandjes op palen... nou, die geef je op. Dan houd je een paarhonderd panden over. Deze zakken rustig mee en je draait rustig aan de knop van het waterpeil. Na

tweehonderd jaar lig je een halve meter lager, maar is er niets aan de hand. Er moet wel meer bemalen worden. Dat is de idee. De vraag is wel: klopt dat van die drie panden op palen, of zijn het er toch veel meer? Als je nu kijkt op de Turfmarkt, dan denk je: goh, dat staat allemaal kaarsrecht! Af en toe staat er eentje een heel klein beetje scheef.”

Anton: “Een kwart van de binnenstad is vernieuwd met panden op betonpalen. Die komen steeds hoger te staan. Die mensen kunnen op een gegeven moment hun woningen niet meer inkomen.”

4.6 Innovatieve regenwaterafvoer

Het niveauverschil tussen het oppervlaktewaterpeil en de dorpels van woningen is klein, erg klein, dus is het lastig alle elementen van het watersysteem optimaal in te richten, althans als uitgegaan wordt van een traditioneel gemengde stelsel waarop drainagewater in principe niet mag worden aangesloten. Er ontstaat ruimte als regenwater zich zo weinig mogelijk vermengt met het andere water. Tijdens de Werkplaats was hier veel enthousiasme over, aangewakkerd door een opmerking van Guus.

Guus: “As er zoveel kracht achter dat regenwater zit, dan zou ik zeggen van: stop er een stop in en kijk of je de kracht van het water kunt gebruiken, niet om de boel omhoog te gooien, maar...”

Leen: “Een vacuümsysteem?”

Guus: Ja. “Doe er wat mee. Nu als we het wegtrekken stort de hele boel in elkaar. Ik denk: als je het andersom doet...”

Hans W: “Ja, misschien kunnen we wel wat met de kracht van het water.”

Hilde: “Je hebt een probleem. Als we het omdraaien, dan hebben we de oplossing misschien.”

Jan Willem: “Het grootste deel van het probleem is niet het vuilwater, want dat is het regenwater dat op de daken valt. Dat heb je al hoog, dus dat hoeft je niet eerst naar beneden halen om daarna omhoog te brengen.”

Hilde: “We moeten het water omhoog halen en niet naar beneden.”

Govert: “Omdat een hevige regen incidenteel is, moet je de krachten richten op iets dat je incidenteel nodig hebt. Incidenteel heb je het probleem en incidenteel heb je die kracht. Daar zit de logica.”

Dolf: “Het kenmerkende van het watersysteem is dat er heel weinig marges zijn.”

Anton: “Ik moet bij dit soort dingen denken aan de flats in Japan. Het zijn enorm hoge flats die in een aardbevingsgevoelig gebied staan. De enige manier om te voorkomen dat de flats

instorten is door een contragewicht bovenin te plaatsen. Deze weegt 150 ton. Deze trekt de flat de andere kant uit. Heel simpel. De hele flat blijft gewoon staan.”

Leen: “Het is een massaveersysteem dat je eraan vastmaakt.”

Govert: “Dus we zoeken naar een watermassaveersysteem.”

*Figuur 4.3. De leeuwse waterspuwer. De waterdruk vanuit de dakgoten zorgt voor de afvoer van regenwater
(bron: Egbert-Jan Lam [BuroJET](#))*

Anton: “Die bui die komt en dan moet je iets hebben... iets actiefs of iets passiefs. Nou, we zoeken het steeds in het passieve, maar iets actiefs is ook goed om aan te denken.”

Govert: “De beelden staan naast elkaar, enerzijds langzame bewegingen van 1 mm per jaar en anderzijds 70 mm in één uur met heel veel kracht. Het zijn twee gezichten van hetzelfde vraagstuk.”

Duidelijk is dat dit een kansrijk spoor. Omdat er niet alleen studenten uit Nijmegen bij het project zijn betrokken maar ook studenten uit Delft van de TU wordt overwogen hun de opdracht geven een innovatieve regenwaterafvoer verder uit te werken.

4.7 Nieuwe sanitatie

Tot slot: je kunt ook anders omgaan met het vuil water (afvalwater). Als het hard regent vermengd vuil water en opgewoeld slib zich met regenwater en stort over op het oppervlaktewater. Treedt water op straat op, dan zit ook daar vuil water in. Voor de volksgezondheid is dat niet ideaal. De stroom van afvalwater is vrij constant en ook is in de winter de temperatuur hoger dan dat van het

regenwater. Het kan voordelen hebben om juist dat water af te koppelen en lokaal te behandelen, zodat het zich niet vermengt met de andere waterstromen.

Govert: "De riolering is nu een gemengde stelsel. Regenwater – daar hadden we het net over – komt van boven, dus daarvoor heb je mogelijkheden het op een andere manier te geleiden. Het afvalwater zit nog vrij laag. Maar afvalwater: dat bestaat straks gewoonweg niet meer. Het worden grondstoffen. We praten wel heel veel over het afkoppelen van hemelwater. Misschien kun je in dit soort zettingsgevoelige gebieden praten over de afkoppeling van afvalwater, met een flexibele buis. Dan kun je met de modernste technieken die nu beschikbaar zijn grondstoffen terugwinnen en energie produceren. Je kunt hier de keuken – de proeftuin – zijn voor het lokaal behandelen van afvalwater."

*Figuur 4.4. De transitie rond nieuwe sanitatie en stadslandbouw
(tekening: Beeldleveranciers).*

Govert: "In Sneek hebben ze een dertigtal woningen waarvan ze het afvalwater behandelen in een apart gebouwtje. Het afvalwater wordt gezuiverd. De mensen hebben een vacuümtoilet, want je moet zo weinig mogelijk ander water hebben dan afvalwater. Het moet zo geconcentreerd mogelijk zijn. Dan gaat het naar dat gebouwtje en daar maken ze er energie van, zuiver water en struviet."

Leen: "Dus per dertig woningen los je het helemaal op?"

Govert: "Ja, je gaat het niet meer naar de zuivering brengen. Je gaat het met een hele dunne flexibele buis inzamelen. Alles wat er aan infrastructuur ligt reserveer je dan helemaal voor het regenwater."

Arianne: "Als je particulieren kunt interesseren... want hun tuinen heb je nodig. Als je een groep mensen hebt die zeggen van: ja, dat wil ik wel... dat zou best leuk zijn."

Anton: "We doen dat nu ook al. We halen nu riolen die aan de achterkant liggen naar voren. Dat zijn ook ingrijpende dingen voor mensen. Ze hebben nu de aansluiting aan de voorkant liggen en iedereen volgt braaf."

Govert: "Je maakt een soort multifunctionele buis met de nieuwste glasvezel erin."

Anton: "Dus snel internet."

Govert: "De techniek hebben we, maar het is heel moeilijk om proefgebieden te vinden. Mensen die op harde zandgrond zitten voelen geen noodzaak. Bovendien, de buizen die daar liggen worden gerelined en dan kunnen ze weer tijden mee. Dus: waar je een probleem hebt, ontstaat er meteen een kans."

Dolf: "Dat is eigenlijk wel heel interessant, want nu gebruik je het gemengde riool ook om het grondwater te beheren. Via de buizen kan ook afvalwater weer in de bodem terechtkomen."

Jan Willem: "Stel er komt een grote bui aan, dan vind ik het moeilijk om het peil 10 centimeter te verlagen, want je weet niet wat dat voor consequenties heeft verderop in het systeem. Als je dingen kunt scheiden van elkaar, krijg je meer handelingsvrijheid."

Dolf: "Ja, er zit best wel muziek in dit spoor."

Govert: "Hoe beter je de verschillende waterstromen kunt scheiden, hoe beter je ze kunt managen."

Dolf: "Juist ook de overstorten, dat vinden we heel vervelend. Zo voorkom je dat afvalwater overstort."

Govert: "In de zomer – als het lang droog is – krijg je al dat sediment in de gemengde rioolbuis. Dan komt die grote spoelbui en die woelt al dan slib op. Dan krijg je die vervelende overstorten. Heb je het gescheiden, dan heb je alleen het slib dat in het regenwater zit."

Dolf: "Dit zijn dingen die je in een pilot in Sneek doet, en de laatste plaats waar je aan zou denken is een historische binnenstad. Als daar wel de meeste winstpotentie ligt, dan moeten we dat doen."

5 Conditie voor implementatie

In dit voorlopig laatste hoofdstuk wordt gesproken over de implementatie. Je kunt een strategie opstellen en mooie plannen maken, uiteindelijk moet het wel worden geïmplementeerd en dat is een kunst op zich, dat gaf Peter Fokkens al aan tijdens de wandeling op 7 februari. In dit hoofdstuk worden condities benoemd. Wat is nodig om verder te komen dan intenties om iets beter te doen? Of: hoe kom je van intentie naar actie?

5.1 Niet eenvoudig

Het implementeren van maatregelen vereist speciale aandacht:

Peter Fokkens, voorzitter van de museumhaven: "Ik merk dat bij dit soort processen de besluitvorming heel veel aandacht krijgt – dat merk je bij de inzet van zo'n bijzondere methodiek als rond ervaringskennis – maar als het besluit eenmaal genomen is komt er ook nog een heel traject. Dat wordt vaak vergeten omdat in het voortraject van die besluitvorming zoveel deskundigheid en zoveel techniek aan de orde komt. Daarna komt een heel andere techniek, van: hoe betrek je de burgers erbij en hoe creëer je draagvlak? Dat is een implementatieproces dat vaak veel te snel wordt ingezet, vaak heel erg lang duurt, waarvoor je de tijd moet nemen en menskracht moet inzetten."

In de Werkplaats werd al gauw duidelijk dat het niet eenvoudig is:

Hans W: En het implementeren van voorgestelde maatregelen? Ik denk dat 90% particulier eigendom is. Hoe ga je dat handhaven? Moet je het forceren, dat mensen het gaan doen?

Frank: Als je het funderingsprobleem hebt opgelost, wordt je huis dan ook meer waard?

Hans W: Ja.

Frank: Nou dat is mooi. Dan is dat de drijfveer.

Frank: Je zegt: technologisch is het allemaal niet zo spannend, hè? Dus gaat het om het implementatietraject van de technologie, voor zover we dat doen. Dan is de techniek geregeld. Maar hoe gaan we dan met de mensen om die in die situatie zitten. Dat is de kern van je vraagstuk.

Leen: Bij het funderingsherstel in Rotterdam wordt gestreefd naar een handhavingstermijn van 25 jaar. Daar heb je helemaal niks aan, hier. Waar wij hier mee zitten: het gaat niet om een strategie voor 25 jaar. Het is een langere strategie. Dat moet je ook loskoppelen van waarden van huizen.

Hans W: Als je nu kijkt naar dat initiatief van het Kleiwegkwartier. Als je daar nu huis hebt, staan alle makelaars zo (gebaart handen omhoog, red). 'Daar kan ik geen huis meer kwijt.'"

5.2 Getallen en feiten

In de Werkplaats brengen de deelnemers hun ervaringskennis in. Dat resulteert in fraaie inzichten en ook kan er al een strategie op worden gebaseerd. Toch heb je ook expliciete kennis nodig: getallen en feiten. Bijvoorbeeld: hoeveel woningen langs de Turfmarkt zijn gefundeerd op palen? Om tot goed afgewogen maatregelen te komen – hoe adaptief ook – is het wel van belang over betrouwbare informatie te beschikken.

Leen: “De bedoeling is dat er straks meer gestuurd kan worden. Dan moet je weten waar de problemen zitten en hoe groot de problemen zijn?”

Guus: “Is het de taak van onze Werkplaats om precies te weten waar en hoeveel het zakt? Of gaat het meer om de grote lijnen?”

Anton: “Er is wel een groep bezig met de inventarisatie van de soorten funderingen in de binnenstad.”

Leen: “Je moet wel je totale probleem inventariseren, voor je 200 jarige visie.”

Anton: “Ik ben een techneut, dus ik wil graag veel data hebben, om het probleem te verkennen.”

Frank: “In communicatie heb je altijd drie dingen. Je hebt feiten, de mening van de ander en de mening van jou. Die drie. Daar schakel je altijd tussen. Zonder feiten doe je niks, want dan heb je maar twee van de drie ingevuld.”

5.3 Dialoog met bewoners Turfmarkt

Je kunt als overheden nog zulke mooie plannen maken, je moet op tijd de dialoog aangaan met hen die het betreft. Maar wat is: op tijd? We maken een plan tegen een horizon van 200 jaar. Eén ding is duidelijk, je moet met bewoner praten, of zoals Frank het stelt: “Je moet niet over bewoners praten, maar met hen.” Het blijkt dat we te maken hebben met een echte knoop: de participatieknoop.

Frank: “Je moet niet willen voorspellen van hoe mensen reageren, want het loopt toch altijd anders.”

Jan Willem: “Dan ja jet het nu al invullen en dan gaat het de verkeerde kant uit.”

Hans S: “Er komen nu ook klachten uit de Turfmarkt, over de achtertuinen. Daar merken ze het eerst dat ze wateroverlast hebben. Niet aan de voorkant.”

Anton: “Het is de vraag of als iemand er last van heeft wel mee wil gaan in zo’n proces. Of zeggen ze: draai dat peil maar omlaag, dan is het opgelost. Je moet dat hun vragen.”

Leen: “De mensen die er over 200 jaar wonen, die zijn er nu nog niet.”

Frank: “Je moet niet de mensen die gisteren in het water hebben gestaan, want die willen gisteren nog een oplossing hebben.”

Govert: “Mijn ervaring met het benaderen van bewoners is dat het juiste moment om ze erbij te betrekken is: je hebt een idee dat goed genoeg is als basis en slecht genoeg om reacties op te roepen. Dat het niet dicht getimmerd is.”

Figuur 5.1. De participatieknoop.

Tijdens de Werkplaatsessies resulteerde dit onderwerp zich vooral als een moment van de moeite. We bleven hier in cirkels rondraaien. Het blijkt een echte knoop te zijn. Ook hier geldt weer: “en ... en” en niet “of ... of.”

Frank: “Wat is nou het wenkend perspectief waar – als ik er als bewoner aan mee ga doen – ik wat aan heb, op de lange termijn. Dat is wel lekker, als ik dat weet. Maak ik dat nog mee?”

Anton: “Het bijzondere is dat we de bewoners tot nu toe nog niet gevraagd hebben of ze een probleem hebben. We hebben alleen gezien dat zes à zeven mensen een probleem hebben.”

Govert: “Een feit is dat je de bewoners er op een gegeven moment bij moet betrekken, zodat ze je gaan vertrouwen. Het systeemvertrouwen is het vertrouwen dat mensen hebben in de overheid. Als dat laag is, dan reageren ze niet op informatie maar op perifere prikkels, broodjes aap enzovoort. Dan is wat de overheid aanreikt per definitie niet waar. Ik heb dat in de Biezenstraat in Nijmegen meegemaakt. Daar vertrouwde men de gemeente absoluut niet. Er werd op een avond allemaal waardevolle informatie verspreid over de herinrichting van de straat. De bewoners zaten er met een sip gezicht. Op een gegeven moment stelde iemand: als je hier regenwater gaat infiltreren dan stromen al die kelders onder water. Dat werd direct opgepikt door de mensen. Het stond ook in de Gelderlander de volgende dag: gemeente zet kelders onder water.”

Hans S: "Mijn perceptie is dat de gemiddelde bewoner in Gouda niet zo heel veel vertrouwen in de politiek heeft, en met alles wat daaromheen zit. Dat is de laatste maanden ook niet beter geworden."

Hans W: "We moeten de bewoners bewust maken dat dit een stukje van de binnenstad is en dat het ons allemaal aangaat en dat hij medeverantwoordelijk is."

Hans W: "Je woont in de binnenstad met alle lusten en lasten."

Hans S.: "We moeten duidelijk maken aan mensen wat wel en niet kan, waar de grenzen liggen."

5.4 Als overheden ook zelf investeren

Als je iets van anderen verlangt, dan moet je ook iets van jezelf verlangen.

Jan Willem: "We zitten hier deels als experts en als overheden... met de gemeente en iedereen die in de coalitie zit. Hebben wij zelf voldoende sense of urgency dat als die inwoner straks met een oplossing komt dat we die dan ook durven omarmen. Stel er komt een bewoner met een monumentaal pand en zegt: joh, ik heb een aannemer gevonden en die kan mijn huis dertig centimeter opvijzelen, zodat het probleem is opgelost. Kunnen wij die dan voldoende omarmen van: goed idee, ga maar aan de gang. Als we dat niet kunnen met z'n allen en die lijn niet hebben, dan moeten we die er ook niet bij vragen. Dan loopt ie geheid tegen een deur aan."

Frank: "Degenen die het initiatief nemen moeten zeggen: wij willen ook een rol hebben. Dat geeft dat vertrouwen weer. Als je zegt na heel veel sessies van: ja, maar wij als overheid doen helemaal niks, ja, dan is de reactie van: wij ook niks. Je moet zeggen: door dit te organiseren zien we ook een rol voor onszelf. Daar gaan we naar zoeken."

5.5 Aandacht voor monumentenzorg

Tot slot aandacht voor een speciale actor, vooral van belang in de binnenstad waar veel panden zijn met monumentale waarde.

Hans W: "Ik weet er nog wel één: ik loop nogal eens aan tegen Monumentenzorg. Ik denk dat een heleboel pandjes in de binnenstad daaronder vallen. Ze willen niet meedenken."

Hans W: "Ik vind dat ze vaak mijn technische oplossingen de grond in boren, gewoon met een NJET. En voor de rest niks."

Hans S: "We moeten ook aan de mensen van monumentenzorg vragen van wat zij willen. Het is bij mij bij een eerdere studie een beetje tegengevallen dat zij niet konden definiëren wat zij belangrijk vonden."

Hans S: "Er zijn hier architecten in de stad die verdomde goed weten wat de kwaliteiten van de stad zijn. Het probleem dat geadresseerd wordt heeft met vergunningen te maken... en toestemming."

Hans S: "Wij wilden ooit bereiken dat monumentenzorg, die ook participeerde, ook eens ging nadenken niet alleen over stenen gebouwen, maar ook naar sluizen en aparte brugensembles, om daar serieuzer mee om te gaan. Wij ontdekten toen dat men ons aankeek als een aap in een roestig horloge: wat is dat, watermonumenten? Als het van steen is, dan kunnen we het nog begrijpen, maar als het met elkaar een bepaalde functie uitvoert, dan niet. Bijvoorbeeld, de langste schutsluis van Europa bevindt zich in Gouda, in de binnenstad. Achthonderd meter lang. Is dat nou een monument of niet? Het feit dat het kan is monumentwaardig, hoe je het ook draait, wendt of keert. Maar men kon het niet plaatsen want het paste niet binnen de kadertjes. Het is een kaderdenkende organisatie en als je niet in het hokje past, dan doe je niet mee."

Kortom: een dialoog met monumentenzorg is een absolute voorwaarde om tot succesvolle implementatie te komen.